

บทที่ 4

วิเคราะห์รูปแบบ

วิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบ ลวดลายการประดับพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย

จากการศึกษารูปแบบ และลวดลายการประดับ พระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยที่พบจาก พระอุระและพระพาหาซ้ายพระมงคลบพิตรนี้ พบว่าพระพุทธรูปแต่ละองค์มีรูปแบบลวดลายเฉพาะ ไม่ซ้ำกัน แม้ว่าลวดลายประดับกะบังหน้าและรัดเกล้า ครอบมงกุฏ กรองศอ และทับทรวง (ตาบ) พระพุทธรูปทรงเครื่องทุกองค์ ต่างประกอบขึ้นจากเส้นคดโค้ง ลายก้านขด ลายพันธุ์พฤกษา และ ลายเรขาคณิตเช่นเดียวกัน สิ่งเหล่านี้ย่อมเกิดจากการสร้างสรรค์ของช่าง ที่ต้องมีที่มาและแรงบันดาลใจจากดินแดนใกล้เคียงที่นิยมประดับ ตกแต่งพระพุทธรูปด้วยเครื่องทรง ซึ่งปรากฏอยู่ใน งานศิลปกรรมที่มีมาก่อนและร่วมสมัยกันของดินแดนนั้น ทั้งดินแดนภาคเหนือ คือ ศิลปะสุโขทัย และล้านนา และศิลปะลพบุรีที่มีมาก่อนแล้วในท้องถิ่นในภาคกลาง ที่คงส่งอิทธิพลด้านรูปแบบการประดับให้กับพระพุทธรูปอยุธยาตั้งแต่แรกเริ่มตั้งราชธานี

ดังนั้น รูปแบบและลวดลายประดับการพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยที่พบจากพระพุทธรูป มงคลบพิตร คงได้รับแรงบันดาลใจงานศิลปกรรมจากดินแดนอื่นที่มีมาก่อนและร่วมสมัยกัน และ คงเป็นดินแดนที่นิยมสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องเช่นกัน จากการศึกษาที่มีรายละเอียดของที่มาและ แรงบันดาลใจในเรื่องรูปแบบ และลวดลายการประดับ ดังนี้

แรงบันดาลใจจากศิลปะลพบุรี และศิลปะเขมร

แรงบันดาลใจจากรูปแบบ ลวดลายการประดับพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย ปรากฏบน งานศิลปกรรมมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น ดังเช่น แผ่นทองคำนูนลายภาพพระพุทธรูปแบบอุ้งทอง รุ่นที่ 2 ที่พบในกรุของปราสาทประธานวัดมหาธาตุ¹ และวัดราชบูรณะ² ที่แสดงถึงลวดลายประดับที่

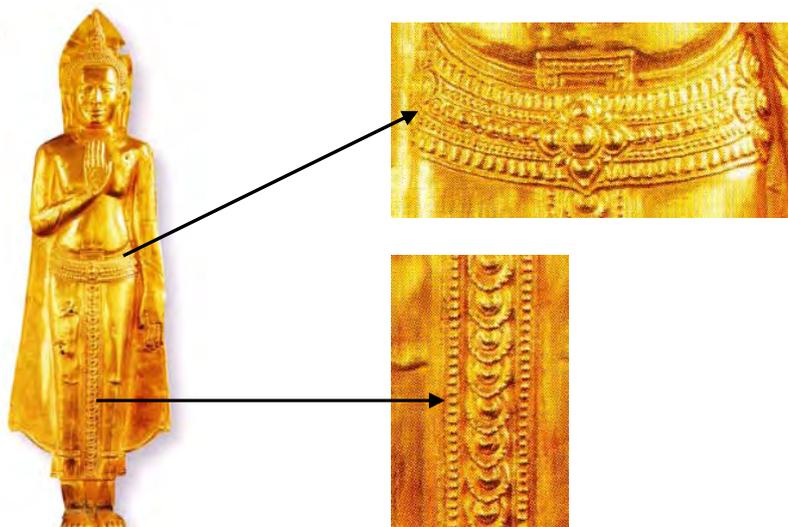
¹ สร้างสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีจนถึงสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ราวพุทธศตวรรษที่ 19-20

² สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) ช่วง พ.ศ. 1967 – 1991

ได้รับอิทธิพลศิลปะเขมรแบบบายน ช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-18³ ในการประดับรัดประคดด้วย ลวดลายเลียนแบบเพชรพลอยปั้นหนึ่งประดับด้วยลายประจำยาม และลายรักร้อยประดับแถบสง ด้านหน้าเรียกว่า แถบจีบน่านาง (ภาพที่ 80 , 81) ที่รับรูปแบบจากศิลปะเขมรสมัยนครวัด ที่ ปรากฏบนทับหลังปราสาทหินพิมาย แล้วพัฒนารูปแบบสืบต่อมายังศิลปะลพบุรี ช่วงพุทธศตวรรษ ที่ 18-19 และให้อิทธิพลด้านรูปแบบกับ ที่พบประดับแถบจีบน่านางพระพุทธรูปทรงเครื่อง ประทับยืนกลุ่มนี้ทุกองค์ (ภาพที่ 82)

ภาพที่ 80 แผ่นทองคำดูนลายพระพุทธรูปทรงเครื่อง ปางประทานอภัย กรุปราสาทประธานวัดมหาธาตุ อโยธยา

ภาพที่ 81 แผ่นทองคำ ดูนลายพระพุทธรูปทรงเครื่อง ปางประทานอภัย กรุปราสาทประธานวัดราชบูรณะ อโยธยา

³ จารุณี อินเฉิดฉาย, “พระพุทธรูปทรงเครื่อง ,” เมืองโบราณ 19, 4 (ตุลาคม-ธันวาคม 36) : 83.

ภาพที่ 82 แถบสบงด้านหน้า หรือ แถบจีบหน้านาง ศิลปะลพบุรี (ก,ข) , ศิลปะอยุธยาตอนต้น (ค)
ช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 และพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย (ง)

การประดับลายเม็ดประจำหรือลายเม็ดกลมในเส้นคู่ขนาน ขนาบด้านบนและด้านล่างของกะบังหน้าหรือรัดเกล้ามังกุฏนั้น ถือเป็นระเบียบแบบแผนการประดับลวดลายบนกะบังหน้าของมงกุฏของพระพุทธรูปและประติมากรรมอื่นในศิลปะเขมร ที่ส่งรูปแบบต่อมายังศิลปะลพบุรี ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-18 แล้วส่งรูปแบบให้กับประติมากรรมในศิลปะสุโขทัย โดยเฉพาะกลุ่มเทวรูปสำริดในศิลปะสมัยสุโขทัย ช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-20 ที่คงเป็นต้นแบบในการประดับลวดลายบนกะบังหน้าและรัดเกล้ามังกุฏของประติมากรรมสมัยอยุธยาต่อมา (ภาพที่ 83 ก , 83 ข และ 83 ค)

นอกจากนี้ กรอบวงโค้งของกะบังหน้าหรือรัดเกล้ามังกุฏด้านหน้าที่โค้งเว้าบริเวณขมับลงมาเป็นปลายแหลมก่อนจะเว้าเข้ารูปเหนือพระกรรณทั้งสองข้าง ที่ภายในตกแต่งลายทางยาวหรือล้อแบบเส้นพระเกศา ซึ่งเป็นรูปแบบที่ปรากฏมาก่อนแล้วในประติมากรรมศิลปะเขมร (ภาพที่ 84 ก) ตั้งแต่สมัยบาปวน จนถึงสมัยบายวน ที่ให้อิทธิพลกับประติมากรรมทั้งเทวรูปและพระพุทธรูปในศิลปะลพบุรี ก่อนส่งรูปแบบให้เทวรูปสำริด สมัยสุโขทัย และย้อนลงสู่ภาคกลาง มีรูปแบบเป็นระเบียบการประดับกะบังหน้าและรัดเกล้ามังกุฏของพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยสมัยอยุธยา (ภาพที่ 84 ข) ก่อนที่ช่างอยุธยาจะปรับปรุงรูปแบบให้เข้ากับรสนิยมการประดับที่เน้นเส้นสาย ลายม้วนโค้งแบบศิลปะภาคเหนือ (ภาพที่ 84 ค)

และการประดับลายเส้นตรงเลียนแบบเส้นพระเกศาที่ได้ครอบมงกุฏด้านหลัง ซึ่งเคยนิยมประดับมาก่อนแล้วบนมงกุฏเทวรูปและพุทธรูปแบบเขมร (ภาพที่ 85 ก) แม้พบเพียงไม่กี่องค์บนมงกุฏพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยกลุ่มนี้ (ภาพที่ 85 ข) แต่ได้แสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนรูปแบบจากแม่แบบในท้องถิ่นที่มีมาก่อนแล้ว คือ การประดับแบบเส้นพระเกศา ในศิลปะลพบุรี ที่สืบทอดจากศิลปะเขมรมาเป็นการประดับด้วยลวดลายเส้นม้วนโค้ง เกี่ยวพัน สอดสานอย่างลงตัวในพื้นที่อันจำกัด ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 3 (ภาพที่ 85 ค-จ)

ก

ลายเม็ดกลมหรือเม็ดประจำในเส้นคู่ขนาน
 ประดับมงกุฎพระพุทธรูปทรงเครื่อง
 ศิลปะลพบุรี พุทธศตวรรษที่ 17-18

ข

ลายเม็ดกลมหรือเม็ดประจำในเส้นคู่ขนาน
 ประดับมงกุฎเทวรูป สำริด
 ศิลปะสุโขทัย พุทธศตวรรษที่ 19-20

ค

ลายเม็ดกลมหรือเม็ดประจำในเส้นคู่ขนาน
 ประดับกะบังหน้าของมงกุฎพระพุทธรูป
 ทรงเครื่องน้อย สมัยอยุธยา

ภาพที่ 83 รูปแบบการประดับลวดลายบนกะบังหน้าและรัดเกล้ามงกุฎของพระพุทธรูปศิลปะลพบุรี(ก) เทวรูป สำริด สมัยสุโขทัย (ข) และพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย (ค)

ก

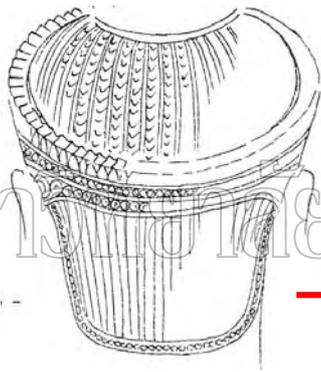

ข

ค

ภาพที่ 84 แนวพระเกศาใต้กะบังหน้าของมงกุฎประติมากรรมเขมร (ก) และพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย (ข , ค)

ก

ข

ค

ง

จ

ภาพที่ 85 แนวเส้นคู่ขนานของขอบตัวแผ่นเบื้องหลังมงกุฎประติมากรรมในศิลปะเขมรแบบนครวัด(ก) และพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย (ข -จ)

แรงบันดาลใจจากศิลปะสุโขทัย

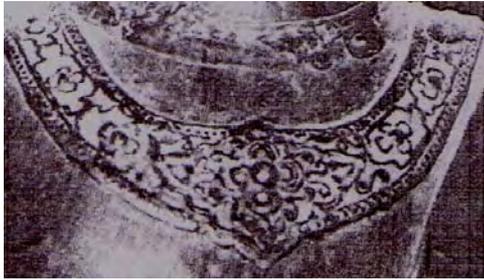
เมื่อทำการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบลวดลายศิลปะสุโขทัยพบว่า มีลักษณะคล้ายคลึงกับรูปแบบลวดลายประดับเทวรูปสำริด สมัยสุโขทัย⁴ ที่สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นสมัยพระยาลิไทย ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19⁵ ทั้งมงกุฏ(ภาพที่ 86) กรองศอ(ภาพที่ 87) พาหุรัด และทองพระกร ที่ประกอบขึ้นจากลายตัวกระจัง ลายก้านขด และลายเส้นคดโค้ง เช่นเดียวกัน และการประดับช่องลายตารางที่ครอบมงกุฏด้านหลัง (ภาพที่ 88) รวมถึงการประดับลวดลายที่ประดับตัวแผ่นเบื้องหลังมงกุฏด้านหลังพระเศียร ทำเป็นลายตารางใต้เส้นคู่ขนานที่ประดับลายเม็ดประจำ และลายก้านขดและลายคดโค้ง เช่น มงกุฏหริหระ (สข.18) (ภาพที่ 86)

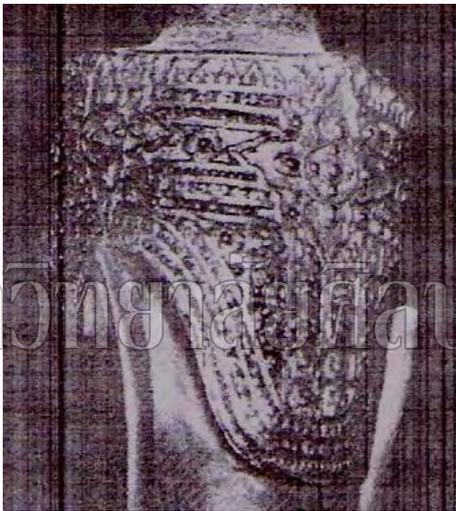
ภาพที่ 86 ลวดลายประดับด้านหน้าของมงกุฏ พระหริหระ (สข.18) สำริด สมัยสุโขทัย พุทธศตวรรษที่ 19-20 กับมงกุฏพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย(ภาพล่าง)

⁴ เทวรูปสำริด สมัยสุโขทัย ที่จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร จำนวน 10 องค์ และจัดแสดงอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง จำนวน 2 องค์

⁵ หม่อมเจ้าสุภัทราวดี ดิศกุล , เทวรูปสัมฤทธิ์สมัยสุโขทัย (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง , 2547) , 28-29.

ภาพที่ 87 กรองศอพระอิศวร (สข.22) สำริด สมัยสุโขทัย พุทธศตวรรษที่ 19-20 (ภาพซ้าย) เปรียบเทียบกับ
กรองศอพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย ประดับลายประจำยามหรือดอกสี่กลีบกลางกรองศอ (ภาพขวา)

ภาพที่ 88 ลายประดับด้านหลังมงกุฎ พระนารายณ์(สข.16) ศิลปะสุโขทัย (ด้านซ้าย)
และแผ่นเบื้องหลังมงกุฎพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย จากพระมณฑปพิตร (ด้านขวา)

หลักฐานในการกำหนดอายุสมัย และการพัฒนารูปแบบของพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย กลุ่มนี้ได้เป็นอย่างดี คือ พระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย ที่มีจารึกระบุที่ฐานว่า สร้างในช่วง พ.ศ. 2084 ซึ่งตรงกับสมัยพระไชยราชาธิราช ทรงครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 2077-2089 (ภาพที่ 89) ที่เป็นรูปแบบแรกเริ่มของการประดับเครื่องทรง ด้วยการประดับครอบมงกุฎเพียงอย่างเดียว และเหนือพระเศวตก็ยังคงเป็นพระเกตุมาลาที่รองรับพระรัศมีรูปเปลวตามแบบอิทธิพลศิลปะสุโขทัย คงเป็นการพัฒนารูปแบบที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลศิลปะสุโขทัยที่คลี่คลายจากเทวรูปสำริด สมัยสุโขทัย มาสู่รูปแบบ และลวดลายการประดับพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยกลุ่มนี้

ภาพที่ 89 พระพุทธรูปทรงเครื่องปางประทานอภัยทั้งสองพระหัตถ์ มีจารึกที่ฐานระบุปีที่สร้าง พ.ศ.2084 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพฯ

ดังนั้น อาจกำหนดอายุสมัยของพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยที่พบจากพระอุระและพระพาหาซ้ายพระมงคลบพิตร ควรอยู่ในช่วงราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ส่วนรูปแบบ ลวดลายการประดับที่กะบังหน้ากรองคอและทับทรวง(ตาบ) ของพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยกลุ่มนี้ พบว่ามีรูปแบบลวดลายคล้ายกับที่ประดับบนเครื่องปั้นดินเผาสมัยสุโขทัย ที่รู้จักกันทั่วไป ในนามว่า “เครื่องสังคโลก” มีทั้งลายพันธุ์พฤกษา ที่ตัดทอนในส่วนที่เป็นดอกและใบตามธรรมชาติออก เหลือเพียงกิ่งก้านที่สร้างจากลายเส้นคดโค้ง (ภาพที่ 90 , 91) และลายช่องกระจก ที่คล้ายกับรูปแบบทับทรวงของพระพุทธรูป (ภาพที่ 92) โดยมีต้นแบบของลายจากเครื่องถ้วยจีน ในสมัยราชวงศ์หยวน (พุทธศตวรรษที่ 18-19) และราชวงศ์หมิง (พุทธศตวรรษที่ 20-21)⁶

⁶ ปวิรรต ธรรมาปริชากร และคณะ, เครื่องถ้วยสุโขทัย : พัฒนาการของเครื่องถ้วยไทย (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป , 2535) , 38-39,117-118.

ภาพที่ 90 ชาม เคลือบสีเขียว ลายพันธุ์พฤกษา ลายก้านขด เตาศรีส์ชนาลัย อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-21

(จากห้องคลังพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา) เปรียบเทียบกับลายประดับกะบังหน้า
ของมงกุฎพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย(ภาพล่าง)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 91 ภาพลายเส้น ลายก้านขดแบบประณีต ประดับขอบภาชนะ ประเภทเขียนลายสีดำได้เคลือบ
ของกลุ่มเตาเมืองศรีส์ชนาลัย ช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 เปรียบเทียบกับลายประดับกรงศอ
พระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย (ภาพล่าง)

ภาพที่ 92 คนที (กาน้ำ) ดินเผาลายเขียนสีน้ำตาลใต้เคลือบ เตาศรีสังขาลย์ แต่งลายช่องกระจกล้ำรูป
 ทับทรวงสอดไขว้กัน อายุปลายพุทธศตวรรษที่ 21 เปรียบเทียบกับลายประดับทับทรวง (ตาม
 ของพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย (ภาพล่าง)

ที่มา : คนที (กาน้ำ) จัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สวรรคตวรรษก จังหวัดสุโขทัย

ลวดลายต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นส่วนหนึ่งของการตกแต่งขอบและลำตัวภาชนะ บ้างก็เป็น
 ลายประดับด้านนอกร่วมกับลายอื่น ๆ บนภาชนะเขียนสีดำใต้เคลือบ และภาชนะเคลือบสีเขียว เช่น
 ถ้วยชาม จาน โถ และแจกัน เป็นต้น ซึ่งมีทั้งที่ผลิตจากเตาเมืองสุโขทัย อายุราวปลายพุทธศตวรรษ
 ที่ 19 จนถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 20 และเตาเมืองศรีสังขาลย์ อายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ 20 ถึง
 ปลายพุทธศตวรรษที่ 21⁷ อันเป็นช่วงเวลาที่อาณาจักรสุโขทัยตกอยู่ภายใต้อำนาจกรุงศรีอยุธยา
 อย่างแท้จริง ทั้งเหตุผลจากการสงคราม ความสัมพันธ์กันทางเครือญาติเพื่ออำนาจการปกครอง
 และการศาสนา

ดังนั้น รูปแบบ ลวดลายการประดับพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย ที่พบจากพระอุระและพระ
 พาหาซ้ายพระมงคลบพิตร คงได้รับแรงบันดาลใจสำคัญจากศิลปะสุโขทัย ในช่วงพุทธศตวรรษที่
 20 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 จากการติดต่อสัมพันธ์กันทั้งการศาสนา ระบบเครือญาติ การสงคราม
 และการค้าขายที่เป็นปัจจัยสำคัญในการถ่ายวัฒนธรรมให้แก่กัน

⁷ ปวีรรต ธรรมาปริชากร และคณะ , เครื่องถ้วยสุโขทัย : พัฒนาการของเครื่องถ้วยไทย , 112-113.

แรงบันดาลใจจากศิลปะล้านนา

นอกจากแรงบันดาลใจสำคัญที่ได้รับจากศิลปะสุโขทัยแล้ว ลวดลายประดับในศิลปะล้านนาคงมีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย สมัยอยุธยาเช่นกัน ดังเห็นได้จากรูปแบบมงกุฎที่มีครีบลึกๆ ยื่นออกมาด้านข้างของกระบังหน้า และมีรัศมีเกี้ยวทรงกรวยครอบพระเศียรตรงกลางพระเศียร⁸ (ภาพที่ 93) ที่นิยมสร้างมาก่อนแล้วในพระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะล้านนา ราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 21 แม้จะต่างกันบ้างในรูปแบบ ลวดลายการประดับ โดยเฉพาะกุนทลที่เป็นแบบดอกไม้กลมและแบบพู่ห้อยระย้า (ภาพที่ 94) ชวนให้นึกถึงพระพุทธรูปแบบปาละในศิลปะอินเดีย⁹ ที่ส่งผ่านมาทางศิลปะพุกาม (ในขณะที่รูปแบบกุนทลของพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย สมัยอยุธยาเป็นลักษณะรูปตุ้มแบบศิลปะเขมร)

ภาพที่ 93 พระพุทธรูปทรงเครื่อง ปางมารวิชัย ศิลปะล้านนา อายุราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 21

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

ที่มา : สุภัทรดิศ ดิศกุล , ศิลปะในประเทศไทย , พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2536) , 92 .

⁸ สันติ เล็กสุขุม , ศิลปะอยุธยา : งานช่างหลวงของแผ่นดิน . 143 – 144.

⁹ สันติ เล็กสุขุม , ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย (ฉบับย่อ) . 135.

ภาพที่ 94 พระพุทธรูปทรงเครื่อง ปางมารวิชัย ศิลปะล้านนา อายุราวครึ่งแรกพุทธศตวรรษที่ 21
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

ที่มา : Jean Boisselier , The Heritage of Thai Sculpture (Bangkok : Asia Books , 1987) , pl.117 .

เครื่องทรง เครื่องประดับพระพุทธรูปแบบล้านนา ในช่วงแรกของพุทธศตวรรษที่ 21 นี้ คงได้รับแรงบันดาลใจมาจากเทวดาปูนปั้นที่ประดับผนังวิหารวัดมหาโพธาราม (หรือวัดเจ็ดยอด) จังหวัดเชียงใหม่ ที่สร้างในสมัยพระเจ้าติโลกราช ราวปี พ.ศ.1999 เนื่องในโอกาสฉลองพระพุทธรูปศตวรรษครบ 2000 ปี¹⁰ มีรูปแบบลวดลายเครื่องประดับที่ประกอบด้วยลายก้านขด ลายเส้นคดโค้ง และลายพันธุ์พฤกษา เช่นเดียวกัน (ภาพที่ 95) และคงมีส่วนเกี่ยวข้องทางด้านรูปแบบกับเทวรูปสำริด ในศิลปะสุโขทัย ซึ่งสร้างขึ้นในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกัน¹¹ ประกอบกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่กล่าวถึงการติดต่อสัมพันธ์กันในด้านการศาสนาของอาณาจักรทั้งสาม ที่ต่างยอมรับนับถือพุทธศาสนาลังกาวงศ์เช่นเดียวกัน และเป็นเวลาแห่งการทำนุบำรุงพระพุทธรูปศาสนา

¹⁰ ฉัตรแก้ว สิมารักษ์ , “ ประติมากรรมปูนปั้นรูปเทพชุมนุมประดับผนังวิหารเจ็ดยอด วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) “ (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร , 2541) , 56.

¹¹ ศักดิ์ชัย สายสิงห์ , “ ศิลปะล้านนา ,” เอกสารคำสอน ราชวิชา 317 405 ศิลปะในประเทศไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19-21 ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร , 2547, (อัดสำเนา), 112 .

ของดินแดนล้านนาและอยุธยา ภายหลังการสงครามอันยืดเยื้อระหว่างพระเจ้าติโลกราช กษัตริย์แห่งเชียงใหม่ กับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ.1991-2031)¹²

มหาวิทยาลัยศิลปากร (ฉบับลิขสิทธิ์)

ภาพที่ 95 เทวดาปูนปั้นประดับผนังวิหารวัดมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) จังหวัดเชียงใหม่ สร้างปี พ.ศ.1999
ที่มา : ฉัตรแก้ว สิมารักษ์ , “ประติมากรรมปูนปั้นรูปเทพชุมนุมประดับผนังวิหารวัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม)”
(วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร , 2541) , 255 .

¹² “พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ,” ใน คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ , พิมพ์ครั้งที่ 2 (พระนคร : คลังวิทยา) , 444 - 445.

นอกจากเครื่องทรงเทวดาปูนปั้นประดับผนังวิหารวัดมหาโพธาราม(วัดเจ็ดยอด) ลวดลายประดับเครื่องทรงของพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย สมัยอยุธยา นั่นคือ งานปูนปั้นประดับอาคารในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-21 ที่เรียกกันทั่วไปว่า “ลายเครือล้านนา” คือ ลวดลายเครือเถา เป็นลายพันธุ์พฤกษาที่เป็นการประดับตัวเสาอาคาร หรือเรือนธาตุของเจดีย์ทรงปราสาท และซุ้มประตูโขง หรือที่เรียกว่า กาบบน กาบล่าง และส่วนกลางเสาเป็นลายประจำยามรัดดอกกลดลายเหล่านี้ได้รับความนิยมประดับเป็นอย่างมากในศิลปะล้านนา จนเกิดเป็นรูปแบบเฉพาะที่ได้อิทธิพลไปยังแหล่งอื่น โดยเฉพาะงานประดับในศิลปะอยุธยาตอนกลาง¹³ เช่นลวดลายปูนปั้นประดับเจดีย์รายบางองค์ในวัดมหาธาตุ อยุธยา คงสร้างขึ้นเมื่อครั้งบูรณะวัดมหาธาตุ ราวพุทธศตวรรษที่ 21 (ภาพที่ 96) เป็นรูปแบบงานประดับที่เป็นแรงบันดาลใจให้การลวดลายเครื่องทรงพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย สมัยอยุธยา ที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในเวลาต่อมา

ภาพที่ 96 ลายกรวยเชิงเรือนธาตุของซากเจดีย์รายวัดมหาธาตุ อยุธยา พุทธศตวรรษที่ 21
ที่มา : สันติ เล็กสุขุม , ศิลปะอยุธยา : งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน , 157.

ลักษณะของลายเครือล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 นี้ จะเป็นลักษณะการปั้นเป็นลายโปร่งคล้ายฉลุ ตัวลายมีทั้งที่พลิกพลิ้วอย่างเต็มที่ และมีทั้งตัดแต่งอย่างคร่าว ๆ¹⁴ เช่น ลวดลายประดับซุ้มประตูโขง พระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง (ภาพที่ 97) และลวดลายฉลุโปร่ง

¹³ ศักดิ์ชัย สายสิงห์ , ศิลปะล้านนา. 113.

¹⁴ สันติ เล็กสุขุม , ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย (ฉบับย่อ), 130.

ประดับเจดีย์ วัดเกาะกลาง จังหวัดลำพูนอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21 (ภาพที่ 98) และคงมีต้นแบบมาจากลวดลายประดับบนเครื่องถ้วยจีน โดยเฉพาะลายประดับบนเครื่องถ้วยลายครามในสมัยราชวงศ์หยวน (พุทธศตวรรษที่ 18-19) (ภาพที่ 99) และราชวงศ์หมิง (พุทธศตวรรษที่ 21-22)¹⁵ (ภาพที่ 100)

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนอนุรักษ์

ภาพที่ 97 ลวดลายประดับขุ่มประตู่โขง วัดพระธาตุลำปางหลวง ช่วงพุทธศตวรรษที่ 21

เปรียบเทียบกับลายประดับมงกุฎ (บน) และกรองศอ (ล่าง) พระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย
ที่มา : รศ.ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์

¹⁵ มารุต อัมรานนท์, "ลายปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงใหม่ สมัยราชวงศ์มังราย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544), 169.

ภาพที่ 98 ลวดลายฉลุโปร่งประดับเจดีย์ วัดเกาะกลาง จังหวัดลำพูน อายุราวพุทธศตวรรษที่ 21
เปรียบเทียบกับลายประดับมงกุฏ (บน) และกรองคอ (ล่าง) ของพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย
ที่มา : รศ.ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 99 โถลายคราม (เขียนสีน้ำเงินใต้เคลือบ) ศิลปะจีน สมัยราชวงศ์หยวน พุทธศตวรรษที่ 20
ได้จากวัดพระพายหลวง จังหวัดสุโขทัย จัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ รามคำแหง

ภาพที่ 100 คนที่ลายเขียนสี ศิลปะจีน สมัยราชวงศ์หมิง อายุราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 พบที่เจดีย์สูง
อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

ที่มา : อนุรักษ์ภัทร จันทวิช , เครื่องถ้วยจีนที่พบจากแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย , พิมพ์ครั้งที่ 2
(กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2537) , 35.

นอกจากนี้ ลายที่ประดับตกแต่งเครื่องถ้วยล้านนาก็ปรากฏลายพันธุ์พฤกษาและลายก้านขด ที่ได้รับการถ่ายทอดแบบอย่างมาจากเครื่องลายครามจีน สมัยราชวงศ์หมิง (พุทธศตวรรษที่ 21-22) เช่น เครื่องถ้วยจากเตาสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ (ภาพที่ 101) และเตาเวียงกาหลง จังหวัดเชียงราย (ภาพที่ 102) ลวดลายที่ได้รับอิทธิพลจากจีนนี้ จะเห็นได้ชัดเจนในลักษณะของลวดลายอิสระ แบบลายช่อดอกไม้ ใบไม้ และลายก้านขดที่ต่อเนื่องกันจนรอบภาชนะ เช่นเดียวกับ ลายประดับมงกุฏและกรองศอของพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยสมัยอยุธยา ที่ลวดลายประดับเกี่ยวเนื่องสอดสานกันไปจนรอบมงกุฏและกรองศอ

ภาพที่ 101 เครื่องถ้วยจากสันกำแพง พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
ที่มา : รศ.ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์

ภาพที่ 102 เครื่องถ้วยจากเวียงกาหลง จังหวัดเชียงใหม่
ที่มา : รศ.ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์

นอกจากการประดับด้วยลวดลายบนเครื่องทรงของพระพุทธรูปแล้ว ยังได้นำวัสดุอื่น ๆ มาตกแต่งพระพุทธรูปเพื่อให้เกิดความงดงาม นำเลื่อมใสศรัทธา อาทิเช่น การประดับมุกที่ดวงพระเนตรชาวแทบทุกองค์ (ภาพที่ 103) และการประดับกระจก มีทั้งการประดับกระจกสีเขียวแทนในส่วนที่เป็นพระเนตรดำ ซึ่งพบการประดับกระจกลักษณะนี้เพียงองค์เดียว อาจเป็นเพราะองค์อื่นกระจกที่ประดับหลุดหายไปแล้ว และงานประดับกระจกครอบมงกุฎด้านหลังพระเศียร ซึ่งพบการประดับเพียง 2 องค์ เท่านั้น กระจกที่ประดับเป็นกระจกกรึบ ตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน งานประดับกระจกที่ครอบพระเศียรพระพุทธรูปทรงเครื่องนี้ แม้ว่าจะพบการประดับเพียง 2 องค์ เท่านั้น แต่ถือเป็นหลักฐานสำคัญชิ้นหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการประดับกระจกบนพุทธประติมากรรมสำริด สมัยอยุธยาตอนกลาง ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 และคงเป็นช่วงเริ่มแรกของการประดับกระจกที่ยังไม่ค่อยประณีตในการจัดวางมากนัก และอาจเป็นต้นแบบการประดับกระจกให้กับพระพุทธรูปในสมัยอยุธยาตอนปลายก็เป็นได้

ภาพที่ 103 งานประดับกระจกกรึบที่ครอบมงกุฎด้านหลังพระเศียรพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย

ดังนั้น รูปแบบลวดลายเครื่องประดับพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยจากพระอุระและพระพาหุซ้ายของพระมงคลบพิตร จัดเป็นพระพุทธรูปในศิลปะอยุธยาตอนกลาง สามารถกำหนดอายุได้ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 22 และคงได้รับแรงบันดาลใจในด้านรูปแบบ ลวดลายจากศิลปะทางภาคเหนือ ทั้งศิลปะสุโขทัย และศิลปะล้านนา ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-21 ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นงานประดับที่มีลวดลายต้นแบบปรากฏอยู่บนเครื่องลายครามของจีน ในสมัยราชวงศ์หยวน ราวพุทธศตวรรษที่ 18-19 และสมัยราชวงศ์หมิง ราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 แต่ช่างอยุธยา ก็ได้เลือกรับปรับใช้ให้เหมาะสมทั้งรูปแบบพระพุทธรูปทรงเครื่อง และลวดลายประดับตกแต่งเครื่องทรงให้เข้ากับศิลปะแบบท้องถิ่นที่มีอยู่ คือรูปแบบศิลปะเขมรที่ยังผสมผสานอยู่ในรูปแบบเครื่องทรง คือ

คุณทูลรูปตุ้ม และระเบียบแบบแผนการวางลายประดับต่าง ๆ ในแนวเส้นคู่ขนานที่ประดับด้วยเม็ด ประคำหรือเม็ดกลมบนกะบังหน้าหรือรัตเกล้าบางรูปแบบเขมรที่ส่งระเบียบแบบแผนนี้ประติมากรรม ทั้งเทวรูปและพระพุทธรูปในศิลปะลพบุรี¹⁶ รวมถึงเทวรูปสำริด สมัยสุโขทัยด้วย ซึ่งช่างอยุธยา ยังคงรักษาระเบียบการวางลายเช่นนี้ตลอดมา เพียงแต่ได้สร้างสรรค์รูปแบบ ลวดลายการประดับ อย่างพิถีพิถันขึ้นใหม่ ให้เป็นรูปแบบและลวดลายเฉพาะของพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย ในสมัย อยุธยา ช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 22

อย่างไรก็ตาม รูปแบบลวดลายที่ปรากฏบนเครื่องประดับของพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย สมัยอยุธยา กลุ่มนี้ ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากลวดลายประดับในศิลปะล้านนา ที่เรียกกันว่า “ลาย เครือเถา” หรือ “ลายเครือล้านนา” และเชื่อว่ามีต้นแบบมาจากลายประดับตกแต่งเครื่องถ้วยจีน สมัยราชวงศ์หยวนและราชวงศ์หมิง เป็นไปได้หรือไม่ว่า ลวดลายพันธุ์พฤกษา และลายก้านขดแบบ ต่างๆ ที่ปรากฏบนเครื่องทรงพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย สมัยอยุธยา จะรับรูปแบบลวดลายจาก ศิลปะจีนโดยตรง เนื่องจากมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดไม่น้อยไปกว่าดินแดนสุโขทัยหรือล้านนา เอกสารทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ที่มีมาอย่างเหนียวแน่นตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น โดยเฉพาะในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (สมเด็จพระนเรศวรมหาราช) ทรงครองราชย์ระหว่างปี พ.ศ. 1952-1967 ทรงติดต่อกับค้าขายกับประเทศจีนจนสร้างความมั่งคั่งเข้มแข็งทางเศรษฐกิจใน แผ่นดินกรุงศรีอยุธยา¹⁷ และยังพบเครื่องถ้วยจีนที่เป็นหลักฐานสำคัญที่บ่งบอกถึงการเป็นต้นแบบ ลวดลายให้กับศิลปะอยุธยา ดังเช่น โถทรงกวนเคลือบสีเขียว ผลิตจากเตาหลงฉวน มณฑลเจ้อเจียง (ภาพที่ 104) และโถลายคราม ผลิตจากเตาจิ้งเต๋อเจิ้น มณฑลเจ้อเจียงซี สมัยราชวงศ์หยวน ราวพุทธ ศตวรรษที่ 20 (ภาพที่ 105) ทั้งสองชิ้นเป็นเครื่องถ้วยจีนที่พบภายในกรุปรังค์ประธานวัดมหาธาตุ อยุธยา¹⁸ ซึ่งเป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพระงั่ว) เมื่อปี พ.ศ. 1917¹⁹ อีกทั้งรูปแบบลวดลายเครื่องทอง ที่เป็นเครื่องประดับเครื่องทรงขององค์พระมหากษัตริย์ ที่

¹⁶ หม่อมเจ้าสุภัทรรติ ดิศกุล, เทวรูปสัมฤทธิ์สมัยสุโขทัย. 28-29.

¹⁷ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา ภาคที่ 1 (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2534), 59.

¹⁸ ข้อมูลจากสมุดทะเบียนของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จันทรเกษม อยุธยา

¹⁹ “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม),” ใน ประชุมพงศาวดาร . เล่มที่ 39 (พระนคร : องค์การคำครุสภา, 2512), 115-116.

พบในรูปรางค์วัดราชบูรณะ อโยธยา ที่แสดงถึงรสนิยมลวดลายการประดับแบบจีน²⁰ (ภาพที่ 106) แสดงถึงบทบาทของงานช่างของจีนที่มีอิทธิพลอย่างมากมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น อาจเป็นต้นแบบโดยตรงให้กับช่างอยุธยาเลือกงานประดับแบบจีน ในการสร้างสรรค์รูปแบบลวดลายพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย ในสมัยอยุธยาตอนกลางก็เป็นได้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 104 โถทรงกวนเคลือบสีเขียว ผลิตจากเตาหลงฉวน มณฑลเจ้อเจียง สมัยราชวงศ์หยวน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จันทระเกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

²⁰ สันติ เล็กสุขุม , ศิลปะอยุธยา : งานช่างหลวงของแผ่นดิน. 26.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 105 โถลายคราม ผลิตจากเตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี สมัยราชวงศ์หมิง ราวพุทธศตวรรษที่ 20

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 106 รูปแบบลวดลายการประดับบนเครื่องทอง ที่เป็นเครื่องประดับเครื่องทรงขององค์พระมหากษัตริย์
ที่พบในกรุปราสาทวัดราชบูรณะ อยุธยา จัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา